

Popularisoivasta problematisoivaan klassikkojen käännöspolitiikkaan!

KARI PALONEN

Rousseauta ja Montesquieuta ilmestyy suomeksi: tentaattorin ja tutkintovaatimusten laatijan tulisi olla tyytyväinen... Kariston v. 1988 julkaisemat laitokset *Yhteiskuntasopimuksesta*- ja *Persialaisia kirjeitä*-teoksista osoittautuvat kuitenkin J. V. Lehtosen muinaisten (Rousseau-käännös vuodelta 1918, Montesquieun painovuotta ei mainita) suomennosten näköispainoksiksi.

Lehtosen *Du contrat social*-teoksen suomennoksen heikkouksista olen kirjoittanut aikaisemminkin, nimenomaan politiikka-sanaston suhteen (Palonen 1987a). Muutkin ovat viitanneet vanhojen suomennosten kyseenalaisuuteen nykylukijan kannalta (esim. Marjomäki 1987). Pyysin arvostelukappaleet nimenomaan polemisoidakseni vuosisadanalun käännösten näköispainoksina julkaisemisen käytäntöä vastaan. En siis syytä, tietenkään, Lehtosta ranskantaidon puutteista, vaan tarkoitukseni on ainoastaan osoittaa että tänä päivänä on helppo nähdä hänen 'kääntämisen poliittikkansa' heikkouksia, sekä suomentamisen että Rousseau ja osin Montesquieunkin kielenkäytön ja ajattelun tulkinnan suhteen.

Käännösten vanhentuneisuuden eriaisteisuus on silmiinpistävä: Montesquieun *Lettres persanes* (1721) on vain fragmentaarisesti poliittista teoriaa sisältävä teos, kun sen sijaan *Du contrat social* (1762) on läpeensä sekä klassisen että oman aikansa poliittisen teorian ja sanaston värittämä traktaatti. Niinpä Montesquieu-käännöksen heikkoudet poliittisen kielen ja ajattelun ymmärtämisessä avautuvat vain tarkassa lukemisessa: **politique** käännetään siinäkin 'valtiolliseksi', **la politique** »menettelytavaksi» (281), »yhdyksun-

tahenki» (s. 142) lienee akateemiselle nykylukijalle vaikeammin ymmärrettävä kuin ranskalainen ilmaus **esprit de corps**, »uutisniekka» (285—286) toimittajien tai kirjailijain nimityksenä on ehkä teoksen hauskin arkaainen suomennoskoepallo. Rousseau-käännöksen epäilyttävyys on sen sijaan silmiinpistävä, joten keskityn seuraavassa siihen — myös varoittaakseni tenttijöitani käännöksen sudenkuopista...

Pyrin eksplikoimaan käännösten vanhentuneisuuden perusteita Lehtosen tekstissä sekä kysymään näihin nykylukijan 'aikakauden kielellisten konventiciden' kannalta sisältyviä puolueellisuuksia ja vinoutumia suhteessa Rousseauin tekstiin — sellaisena kun tämä näyttäytyy modernin aate- ja käsitehistorian kehittämien luku- tapojen valossa. Tältä kannalta tarkastelen erikseen Lehtosen käännöstä aikakauden suomen kielen 'poliittista sanastoa' havainnollistavana lähteenä sekä tulkintana Rousseauin käsitteistöä suhteessa traditioon ja omaan aikaansa samoin kuin Rousseauin ajattelun sisäisestä systematiikasta. Rousseau-tulkinnan suhteen myös arvostelen Lehtosen käännöksen 'väärinymmärryksiä'.

* * *

Suomen kieli on puhdaspiirteinen esimerkki siitä, kuinka erityinen 'poliittinen sanasto' on jouduttu luomaan lähes tyhjästä (vrt. Paavilainen 1985, 1987a, b). Omakielisten nimitysten keksimisessä on käytetty monenlaisia koepalloja, joista muutamat — kuten 'valtio' — ovat lyöneet itsensä läpi, toiset — esimerkiksi 'politiikan' kään- nösehdotukset — ovat syrjäytyneet ja suomen

kieleen on vakiintunut kansainvälinen termi ('sivistyssanalla' on ainakin tässä yhteydessä hieman huvittava väritys). Lehtosen käännöksen yksi ongelma onkin tapauksissa, joissa nykyään itsensänselväksi, suorastaan peruuttamattomaksi vakiintunut käytäntö ei ole vielä lyönyt itseään läpi, vaan erilaisia koepalloja on vielä 'ilmassa'.

Tietty käännöksen paradigma — esimerkiksi erottelu **gouvernement** = hallitus; **administration** = hallinto — ei ole Lehtosella saavuttanut vielä monopoliasemaa, joka nykyään ulottuu sana- ja koulukirjoihin saakka. Rousseau kirjoittaa: »J'appelle donc *gouvernement* ou suprême administration l'exercice légitime de la puissance executive...» (III, I, s. 98). Lehtosen tekstissä kohta kuuluu: »Minä sanon siis *hallinnoksi* eli ylimmän vallan hoidoksi toimeenpanevan vallan laillista harjoittamista...» (100). Huomattakoon myös se, että käännös ei tee mitään eroa 'legaalisen' ja 'legitiimin' välillä.

Kielenkäytön eriytymättömyys näkyy Lehtosen käännöksissä usein varsin arkipäiväisissä yhteyksissä: **objet** suomennetaan myös abstraktissa mielessä 'esine', ei 'kohde'; **fort** 'väkeväksi', ei 'vahvaksi' jne. **Participant**-termin kääntäminen kansalaisiin viitattaessa 'osakkaaksi' ei 'osalliseksi', 'osallistujaksi' tms. ei vain huvita vaan myös hämää alkuteosta tuntematonta ja nykykielenkäyttöön naiivisti sitoutunutta lukijaa. Eroa tekemätön käännös muuntaa vivahdetta myös esimerkiksi silloin kuin **particulier** käännetään systemaattisesti 'yksityiseksi', koska tämän ja 'erityisen' ero häviää (tosin se ei Rousseauilla ole kovin selvä) tai silloin kuin **public** suomennetaan systemaattisesti 'yhteiseksi' eikä 'julkiseksi'. (**Ceterum censeo**: politiikan peruskoulumääritelmä 'yhteisten asioiden hoito' perustuu myös harmonisoivaan käännösvirheeseen: 'poliittisen' alkuperäinen merkitys viittaa pikemminkin 'julkisten kysymysten käsittelemiseen', vrt. Palonen 1987b).

Toinen suomennosten vanhahtavuuden aspekti on puristisissa suomalaistuksissa. Akateemiselle nykylukijalle 'intensiivisyys' ei kuulosta enää millään 'vierasperäiseltä sanalta', joten »pontevuusaste» (108) käännöksenä **degré de l'intensité**-sannonalle kuulostaa vanhahtavalta, samoin **fantastiquen** kääntäminen »haaveellinen»-muodolla (57) tai **conventionin** suomentaminen »välipuheeksi» (65). Joihinkin ilmauksiin kätkeytyy selvä

ideologinen väritys: »jumalaton» ja »vanhurskas» ovat jotakin muuta kuin **mechant** ja **juste** (71). Eikä nykylukija varoittamatta tajuaisi »siveellistä» **moral-** tai »valtiollista» **politique**-termin käännökseksi, saati sitä että »vallattomuuden» (101, 143) taakse kätkeytyy **l'anarchie**.

Rousseauin ajattelun ymmärtämistä vaikeuttaa ehkä kaikkein eniten **le souverain**-käsitteen kääntäminen 'ylin valtiovalta'-termillä (paradigma s. 44). Tosin käännös ei koko ajan pysy tässä käytännössä, vaan välillä esiintyy myös 'ylin valta'-muoto (esim. 46). Tämän 'kakkosvaihtoehdon' käyttö on sikäli ymmärrettävää, että jo käsitteen eksplikoinnin kontekstista — joka on koko teoksen avainkohta¹ — käy ilmi, että Rousseau tekee tarkan eron käsitteiden **Etat**, **Souverain**, **Puissance** välillä (I, VI, s. 52). Kun Lehtonen vetää valtion mukaan suvereenin käännökseen, hän samalla — aikakauden suomalaisten kielellisten konventioiden mukaisesti — tekee Rousseauin ajattelusta 'etatistisempää' kun alkuteksti onkaan ja latistaa eroa 'aktivistisen' suvereenisuusaspektin ja alamaisuutta vastaavan valtioaspektin välillä (vrt. Palonen 1987a).

Voi myös kysyä, vastaako 'ylin valta'-käännöskään Rousseauin ajatusta? Ero suvereenin ja hallituksen välillähän pohjautuu Rousseauilla 'tahdon' ja 'voiman' eroon (III, I), joka nojaa moraalisen ja fyysisen aspektin erottamiseen ihmisten teoissa.² Suvereenisuus on tahtokäsite, eikä sen 'valta' yli hallituksen ole Rousseauin systeemissä mitään 'superlatiivista' vaan asioiden olemukseen nojautuvaa (joskin hallitus voi anastaa suvereenisuuden itselleen).

Myös luettavuuden kannalta voi kysyä, eikö olisi suomennoksessakin parempi puhua suveree-

¹ Cette personne publique qui se forme ainsi par l'union de toutes les autres, prenoit autrefois le nom de *Cité*, et prend maintenant celui de *République* ou de *corps politique*, lequel est appelé par ses membres *Etat*. quand il est passif, *Souverain* quand il est actif, *Puissance* en le comparant à ses semblables. A l'égard des associées ils prennent collectivement le nom de *Peuple*, et s'appellent en particulier *citoyens* comme participants à l'autorité souveraine, et *sujets* comme soumis aux lois de l'Etat (I, VI, s. 52).

² Toute action libre a deux causes qui concourent à la produire, l'une morale, savoir la volonté qui détermine l'acte, l'autre physique, savoir la puissance qui l'exécute. ... Le corps politique a les mêmes mobiles; on y distingue de même la force et la volonté; Celle-ci sous le nom de *puissance législative*, l'autre sous le nom de *puissance exécutive* (III, I, s. 97).

nisuudesta kuin yrittää etsiä jotakin 'puhtaasti suomenkielistä' termiä asialle. Näin lukija selvemmin näkisi tällaisten käsitteiden ongelmallisuuden ja historiallisuuden ja osaisi helpommin kysyä, mitä Rousseau sen käytöllä tavoittelee, miten hän suhteuttaa sen muihin käsitteisiin jne.

Hauska esimerkki käsitteiden kaksinaisesta ongelmallisuudesta sisältyy seuraavaan Lehtosen formulointiin:

»Venäläisistä ei tule milloinkaan todellisesti sivistynyttä kansaa... Pietari... näki kyllä että hänen kansansa oli raakalaisasteella, mutta hän ei nähnyt, että se ollut kypsytynyt järjestyttä ja lakia kunnioittavaan sivistykseen; hän tahtoi sitä sivistyttää silloin kun sitä piti vain karkaista» (83).

Yhteys 'sivistyksen' ja 'järjestyksen' välillä näyttää alkutekstissä seuraavalta:

»Les Russes ne seront jamais vraiment policés... Pierre... a vu que son peuple était barbare, il n'a point vu qu'il n'était pas mûr pour la police; il l'a voulu civiliser quand il ne fallait que l'aguerrir.» (II, X, s. 82).

Tässä kyllä nykylukija käännokestäkin toki likimäärin tajuaa yleisen idean. Huvittavaa on vain 'sivistys'-retoriikan käyttäminen (**la**) **policen** käännoksenä. Se on kuitenkin ymmärrettävää, kun ottaa huomioon 'sivistys'-sanalle 1900-luvun alun kielessä liittyvän 'järjestykspuoluelaisen' värytyksen, joka on suorastaan vastakkainen sen 1970-luvun lopulta lähtien kokeman renessanssin 'antiautoritaarisen' värytyksen kanssa. Tämän merkityksen omaksuneille esimerkiksi tutkinnon-uudistus 'poliisitoimena' tai 'järjestyksenpanona' on tietysti radikaalisti vastakkainen 'sivistysyliopiston' kanssa.

Toinen kysymys on **la policen** merkitys Rousseaulle. Uudempi käsite- ja aatehistoriallinen tutkimus on tuonut esiin tämän ja sen muunkielisten vastineiden merkityksiä, jotka liittyvät osin 'järjestykseen' tai 'hallintoon', osin 'järjestäytyneisyyteen', tavallaan 'sivilisaatioon', mikä sopisi — teoksen yleinen konseptio mielessä pitäen — kenties parhaiten Rousseauin yhteyteen. (Terminologian aatehistoriallisista yhteyksistä ks. esim. Maier 1966, Heidenheimer 1986, Ranskan suhteen erit. Keohane 1980).

Suomennoksen vanhahtavuus ei koske pelkästään sanastoa, vaan se tuo myös joitakin tyyli-

lisiä muutoksia näkyviin. Lehtosen käännoksen tekee kömpelöksi sivulauseiden käyttö lauseenvastikkeiden sijasta, runsas prepositioihin turvautuminen (esim. »ilman rajoituksia», ei »rajoituksetta», 43), pitää- tai täytyy-verbien käyttö 'on tehtävä'-tyyppisten ilmausten sijasta **il faut**-muodon kääntämiseen (esim. 89). »Minä»-pronominin toistuva maininta pelkän yksikön ensimmäisen persoonan verbimuodon sijasta virkkeen alussa antaa aiheen kysyä, onko alkuperäinen muoto ollut pikemminkin **C'est moi, qui...** kuin pelkkä **Je**, mikä ei kylläkään ole Rousseauin tyylin mukaista.

* * *

Ongelmana Rousseauin tekstin välittämisessä nykylukijalle on sen sijoittuminen Reinhart Kossellekin (esim. 1967) 'satula-ajaksi' kutsuman n. v. 1770—1850 ajoittuvan poliittis-yhteiskunnallisten käsitteiden merkityskatkoksen taakse. Juuri tämän vuoksi on hänen terminologiansa sitominen aikalaismerkityksiinsä sekä Rousseauin omaan suhteeseen alkavaan käsitteelliseen murrokseen erityisen tärkeää. Olen aikaisemmin käsitellyt poliittikka-sanaston 'katoamista' ja sen suomennoksen ongelmia Lehtosen käännoksessa ja viitannut mm. **corps politique**-termin 'valtioruumiiksi' kääntämisen Rousseautta vahvempanaan organismianalogian värytykseen (Palonen 1987a). Tässä otan joitakin muita esimerkkejä, joissa vastaavuuksia aikalaismerkityksiin ei ole riittävästi otettu huomioon käännoksissa.

Eräs käsite, joka nykylukijalle on vaikeasti eksplikoitavissa, on **les magistrats**. Lehtonen kääntää sen pääsääntöisesti »hallitusmiehiksi» (erit. 99—110). Pointtini ei ole polemisoita sovinismia vastaan vaikka käännoasajankohtana toki jo naisten äänioikeuskin oli käytössä. Nykykieleen soveltuvampi käänno olisi hieman tilanteesta riippuen 'hallituksen jäsenet', 'viranomaiset' tai 'hallitsevat' — Rousseau nimenomaan rinnastaa käsitteen yleisessä merkityksessä sekä **gouverneurs**- että **prince**-käsitteeseen (III, I, erit. 98). **Prince** nimenomaisesti monijäsenisyyden sallivana vastaa ehkä juuri 'viranomaiset'-käsitettä. Kuitenkin on ymmärrettävä, että käsitteen paradigma on antiikin, keskiajan sekä myöhempienkin kaupunkivaltioiden, kuten Genèven ja Venetsian, perinteen mukainen käsitys 'hallituksesta', jolla ei ole mitään modernia byrokraat-

tista aparaattia, vaan jota pyörittävät vaaleilla tms. valitut luottamushenkilöt: eroa 'ministerien' ja 'virkailijain' välillä ei tehty.

Nykylukijan kannalta myös käännöksen 'juridinen' terminologia tuntuu suorastaan hämäävältä. Tarkasteltakoon sitä hieman lähemmin käyttäen aineistona teoksen II kirjan päätösluokua, jolloin esiin saadaan esimerkiksi seuraavat käännökset ja niiden vastineet alkutekstissä:

lakijärjestelmä	institution
perussäännöt	maximes
valtion rakenne	constitution
valtiorakennus	constitution
valtiosääntö	lois politiques
perustuslait	lois fondamentales
yksityisoikeudelliset lait	lois civiles
hallitusmuoto	forme du gouvernement.

Nykykielessähän juuri **constitution** vastaa valtiosääntöä, usein myös perustuslakeja ja joskus myös hallitusmuotoa, joka tosin esimerkiksi Suomen juridisessa kielenkäytössä tarkoittaa vain yhtä ja ehkä tärkeintä perustuslakia ja valtiosäännön osaa. Valtio 'instituutiona' pikemminkin vastaa sitä mitä Lehtonen ajaa takaa sanoilla »valtion rakenne», »valtiorakennus», ts. jotakin enemmän kuin 'lakeihin' liittyvää. Samoin Rousseau luontaisoikeudessa **lois politiques** ovat aivan muuta kuin se mitä nykyään kutsutaan 'valtiosäännöksi': ne viittaavat koko verkostoon julkisia valtasuhteita, jotka nimenomaan »constituent la forme du gouvernement» (II, XII, s. 91), ts. jotka 'määrittävät hallituksen muodon', millä Rousseau tarkoittaa tasavallan, aristokratian ja monarkian säilymisen ehtoja ja suhteita toisiinsa sekä näiden toimivuuden ehtoja konkreettisen 'valtion' ollessa kysymyksessä. »Valtiosääntö joka määrää hallitusmuodon» (97) on käännös, joka tehokkaasti kadottaa koko idean käännöksen näennäiseen tuttuuteen. Samaa voi sanoa koko teoksen alaotsikon **Principes du droit politique** kääntämisestä »Valtio-oikeuden johtavat aatteet»-muotoon.

Juridisella terminologialla ilmaisten voisi katsoa, että Rousseau oman systematiikan tavoittamattomuus käännöksessä kuvastaa luontaisoi-

keudellisen ja lakipositivistisen oikeuskonseptin yhteismitattomuutta, joka ei noteeraa sitä että lukijat spesialisteja lukuunottamatta toimivat jälkimmäisen konseptin sisällä. Kielen poliittisen historian tutkijalle taas esimerkki havainnollistaa »juridisen kielen» (vrt. Pocock 1972, Pagden toim. 1987) imperialismia tai legalistista tendenssiä käännösajankohdan suomen kielen 'poliittisten' käsitteiden muodostuksessa. Ehkä voisi puhua legalistisesta retoriikasta keinona, jolla luontaisoikeuden 'valta-kieli' pyrittiin epäpoliittisoimaan, tosin siten että nojaututtiin Rousseauun omaan 'laki'-sanastoon.

Rousseauun 'luonnontilakin' on tietysti käsite joka viittaa niin 'tilaan' kuin 'luontoonkin' spesifissä merkityksissä, joihin ei tässä kuitenkaan paneudu. Sen sijaan kysyn, onko oikeutettua kääntää sen vastakohta, **l'état civil** suomeksi »yhteiskuntatilaksi» (ks. I, VIII)? Eikö pikemminkin 'sivilisaation tila' olisi se mikä nykylukijalle antaisi paremman käsityksen siitä mitä Rousseau tarkoittaa? Tietysti se on Lehtosen 'fenno-maaniselle' kielipolitiikalle mahdoton ilmaus, jota vastaan olen jo yllä polemisoinut.

Ehdotukseni viittaa tietysti siihen, että 1700-luvulta alkaen klassisen **societas civilis**-käsitteen syrjäytti, skottilaisen moraalifilosofian ym. välityksellä, vähitellen moderni, sanoisiko naturalistinen 'yhteiskunnan' käsite (ks. esim. Brunner 1968, Arendt 1958, Eriksson, 1988). Rousseau kaikessa antiikin ja kaupunkitasavaltojen idealisoinnissaan on vielä vahvasti kiinni vanhemmassa kielenkäytössä, josta mm. puuttuu uudemman puhutavan jyrkkä valtion ja yhteiskunnan dualismi, ja jota sen sijaan sävyttää vastakohta 'luonnon' ja 'sivilisaation' välillä. Niinpä myös termit **pacte social** (I, VI) ja **contrat social** viittaavat 'yhteiskunnallisen' vanhempaan merkitykseen: kysymys ei ole 'sopimuksesta yhteiskunnassa' vaan 'yhteiskunnan' konstituoinnista sopimuksella, minkä naturalistinen yhteiskuntakäsite nimenomaan kiistää.

'Yhteiskuntasopimus' on nykyisin Suomessa iskulause johon vedotaan silloin kun kaivataan kokonaisvaltaista tupo- tai vakautusratkaisua. Tätä retoriikkaa kuunnellessa ei voi olla usein ajattelematta mitä Jean-Jacques ajattelisikaan jos tietäisi..., mutta samaa voi tietysti sanoa vaikkapa Montesquieusta 'vallan kolmijaon' ja We-

beristä 'valtion väkivaltamonopolin' puheena ollessa...

* * *

Rousseau ei kuitenkaan ole kuka tahansa 1700-luvun hieman klassisistinen ajattelija, vaan hänellä on myös oma vahva systematiikkansa, joka näkyy käsitteiden tarkkana erotteluna. Tietty aikakauden intellektuellisten muutien mukainen matemaattinen ajatuskuvio on perustava koko teokselle. Suvereenin, hallituksen ja kansan verrantosuhte sekä hallituksen ymmärtäminen sisäiseltä rakenteeltaan analogiseksi koko poliittisen yhteisön (**corps politique**) kanssa (III, I) samoin kuin hallitusmuotojen määräytymisen periaate (III, II) kuvastavat selkeimmin tätä systematiikkaa.

Jos lukija pääsee perille tästä ajatuskuvioista, hän voi itse, turvautumatta alkutekstiin, toisten kielten käännöksiin, tai kommenttiteoksiin, lukea suomennosta tavalla, joka auttaa näkemään käännöksen ongelmia, kenties myös itse jäljittämään, mitä Lehtonen kulloinkin on ajanut takaa. Vain tällä ehdolla voi teosta yleensä ajatella käytettäväksi esimerkiksi kurssikirjana.

Terminologian arkaismit ym. eivät välttämättä sellaisenaan estä Rousseauin systematiikan esiin saamista suomennoksesta. Kuitenkaan en ole vakuuttunut, tulevatko esimerkiksi 'liittoutumisen' tai 'yhteenliittymisen' ilmaukset kuten **concours**, **agrégation**, **association**, **union** suomennoksessa riittävän selkeästi erotetuiksi toisistaan — tarkempi vastaus tähän edellyttäisi Rousseauin oman kielenkäytön syvempää erittelyä. Sopimusterminologian osalta **pacte** ja **contract** eivät Rousseauilla näytä suuremmin eroavan toisistaan, mutta sen sijaan **convention** on tietysti jotakin vähemmän tietoista ja eksplisiittistä, joten sen kääntäminen 'sopimuksella' ilman lisämääreitä tuntuu kyseenalaiselta (esim. I, V). Nykykääntäjä tuskin epäröisi puhua 'konventiosta' suomalaisessa tekstissä.

Rousseauin matemaattinen retorinen malli asioiden erottamiseksi ja yhdistämiseksi näkyy myös lauserakenteessa selkeinä vastakohta-asetelmina ja rinnastuksina. Suomennoksen kömpelyys ilmenee näiden ainakin osittaisessa katoamisessa. Tästä yksi esimerkki, jonka yhteydessä myöskin leikin itse kääntäjää.

Du contrat socialin teksti kuuluu:

»Cette égalité, disent-ils, est une chimère de spéculation qui ne peut exister dans la pratique. Mais si l'abus est inévitable, s'ensuit-il qu'il ne faille pas au moins le régler? C'est précisément parce que la force des choses tend toujours à détruire l'égalité que la force de la législation doit toujours tendre à la maintenir.» (II, XI, s. 89).

Lehtosen suomennos on tällainen:

»Tämä tasa-arvoisuus, sanotaan, on ajatus-touhu, jolla ei voi olla vastinettaan todellisuudessa. Mutta jos väärinkäytökset ovat väistämättömiä, niin seuraako siitä, ettei niitä pitäisi ainakin rajoittaa? Asiahan on päinvastoin niin, että koska olojen voima pyrkii aina hävittämään tasa-arvoisuutta, lainsäädännän voiman täytyy aina pyrkiä pitämään sitä pysyvässä.» (93).

Vaihtoehtoinen, Rousseauin systematiikkaa tarkemmin seuraava ja esittämäni käsitteellisen kritiikin noteeraava käännös voisi olla esimerkiksi tällainen:

»Tätä tasa-arvoa sanotaan spekulatiiviseksi kuvitelmaksi joka ei voi toteutua käytännössä. Mutta seuraako väärinkäytön väistämättömyydestä se, ettei sitä pitäisi edes säädellä? Juuri siksi että asiat pyrkivät omalla painollaan koko ajan hävittämään tasa-arvoa, sitä on koko ajan ylläpidettävä lainsäädännöllä.»

* * *

Tällä polemiikilla olen pyrkinyt havainnollistamaan vanhojen klassikkosuomennosten 'poliittisen tulkinnan' heikkouksia. Rousseau-käännös ei ole ainoa esimerkki nykyisin lukukelvottomista näköispainoskäännöksistä: v. 1982 Bernsteinboomin tuotteita en ole vilkaissut, mutta vaikkapa Karl Liebknechtin **Militarismus und Antimilitarismus** Väinö Tannerin käännöksenä kuuluu kelvottomaan sarjaan (vrt. Marjomäki 1987). Tämä sarja ei rajoitu vanhan työväenliikkeen amatöörikäännöksiin, vaan muitakin vanhempia klassikkokäännöksiä Machiavellin **Il principen** käytössä olevaa suomennosta myöten.

Kustantajille tietysti näköispainokset tulevat halvaksi painaa eikä käännöspalkkioita tarvitse maksaa. Tätä tärkeämpi seikka on kuitenkin, että nimenomaan 'poliittisen sanaston' suhteen suomen kieli on muutaman vuosikymmenen kulues-

sa muuttunut ja klassikoiden ajattelun tulkinta kokenut siinä määrin revisioita, että vanhojen käänkösten kieliasu on nykylukijan kannalta monesti harhaanjohtava. Vanhat käänköset ovat epäilemättä otollisia lähteitä suomen kielen poliittisen historian tutkijoille, mutta hehän löytävät teokset kyllä kirjastoistakin. Sen sijaan valistuneen maallikkolukijan — **approbatur-** ja **cum laude** -vaiheen valtio-opin opiskelijoita myöten — kannalta uudet käänköset ovat tarpeellisia — myös myöhemmistä klassikoista kuin Platonista ja Aristoteleesta!

Tätä voi perustella myös lukemisintressin muuttamisella. Vuosisadan alun suomennokset oli selvästikin suunnattu kielitaidottomalle 'suurelle yleisölle', jota ei tavallaan enää ole. Yhtäältä akatemisoituminen on parantanut kielitaitoa, toisaalta poliittisen ajattelun klassikoiden lukeminen ei enää juurikaan kuulu kielitaidottoman väestön mielenkiinnon piiriin. Nykyään käänkösetkin on suunnattava akateemiselle yleisölle, osin kielitaidon suuntautumiseroja kuvastaen, osin johdatukseksi alkukielisten teosten sekä kirjoittajan muiden tekstien maailmaan.

Auditorion muutoksen tunnustaminen edellyttää kuitenkin itse käänköstrategian muuttamista. Vanhoille käänköksille on tunnusomaista paternalistinen popularisointi-ideologia, ts. pyrkimys tehdä 'vierasta tutuksi'.

Juuri tämä popularisoiva intressi tekee ymmärrettäväksi myös monia Lehtosen käänköksen epätarkkuuksia: on pyritty antamaan lukijalle kiinnekohta johonkin hänelle jo tuttuun käsitteeseen, kun taas kirjoittajan oma systematiikka ja käsitteiden aikalaismerkityksiin paneutuminen ovat jääneet taka-alalle. Rousseauin lukeminen on nähty ikään kuin osana 'kansalaiskasvatusta', mikä on myös legitimoitunut oman aikakauden ajatusmuotojen tyrkytystä käänköksen yhteydessä.

Nykylukijan kokemushorisontissa **Do contrat social** kuuluu peruuttamattomasti toiseen poliittiseen, filosofiseen ja kielelliseen kontekstiin kuin missä hän itse elää. Perehtyminen käänkökseen on askel kohti tähän kontekstiin uppoutumista, samalla kun se irrottaa lukijaa oman ajan selviöiksi koetuista merkityksistä, likimäärin reseptioesteettistä provokatiivisuuskriteeriä vastaavasti (ks. esim. Jauß 1970). Käänköksen ideana on — modernin hermeneutiikan yleisen intressin mu-

kaisesti (ks. erit. Szondi 1975) — pikemminkin tehdä 'tuttu vieraaksi', esimerkiksi siinä mielessä että Rousseauin kautta näkee kuinka problemaattinen vaikkapa 'lain' käsitteen vakiomerkitys nykyään on. Tällöin lukija ei suinkaan kaipaa popularisoivaa suomennosta esimerkiksi 'suvereenisuudelle', vaan kansainvälisen termin käyttäminen tekee mahdolliseksi koko teoksen lukemisen vastauksena 'mitä Rousseau tarkoittaa suvereenisuudella?' — kysymykseen.

Popularisoivaan käänköstrategiaan on sisäänrakennettu eräänlainen essentialismi, taipumus olettaa että 'asiat sinänsä' olisivat jotakin. 'Vieraannuttavaan' käänköstrategiaan sen sijaan kuuluu käsitteiden historiallisuuden ja monimielisyyden ymmärtäminen (vrt. esim. Koselleck 1979). Lukija ei enää pyri Rousseauin kautta löytämään vastausta siihen, 'mitä suvereenisuus on', vaan hän kysyy Rousseauin spesifistä suvereenisuuskäsitystä, tämän merkitystä käsitteen historialle ja mahdollisesti Rousseauin ajankohtaisuutta käsitteen joidenkin aspektien ja dimensioiden problematisoijana.

Tämä luentaintressin muutos asettaa myös klassikkokäänkösten julkaisemiselle aikaisempaa suurempia vaatimuksia. Teoksiin ei niinkään kaivata Lehtosen tyyppistä **Wirkungsgeschichte**-johdantoa ja ajankohtaisuuden osoitusta, vaan yhtäältä teoksen suhteuttamista kirjoitusajankohdansa kysymyksiin ja polemiikkeihin, toisaalta viiteparaattia, joka tuo esiin ja problematisoi tekstin formulointien yhteyksiä samoin kuin niiden vastakohtia verrattuna aikakauden tai siihenastisen tradition kielenkäyttöön ja ajatustapoihin.

LÄHTEET

- Arendt, Hannah: *Vita activa*. Piper München, 1981 (1958).
 Brunner, Otto: *Neue Wege zur Sozial- und Verfassungsgeschichte*. Vandenhoeck & Ruprecht. Göttingen 1980 (1968)
 Eriksson, Björn: *Samhällsvetenskapens uppkomst*. Stockholm 1988.
 Heidenheimer, Arnold: Politics, policy and poise as concepts in English and continental languages. *The Review of Politics* 30, 1986, 5—30.
 Jauß, Hans Robert: *Literaturgeschichte als Provokation*. Suhrkamp, Frankfurt/M 1970.
 Keohane, Nannerl O.: *Philosophy and state in France. The Renaissance to the Enlightenment*. UP. Princeton 1980.
 Koselleck, Reinhart: *Richtlinien für das Lexikon politisch-*

- sozialer Begriffe der Neuzeit. Archiv für Begriffsgeschichte 11., 1967., 81—99.
- Koselleck, Reinhart: *Vergangene Lukunft*. Suhrkamp. Frankfurt/M 1979.
- Maier, Hans: *Die ältere deutsche Staats- und Verwaltungslehre*. DTV. München 1986 (1966).
- Marjomäki, Heikki: Käännytetty sosialismi. *Politiikka* 4 1987, 326—332.
- Montesquieu: *Lettres persanes*. Granier, Paris 1950 (1721).
- Montesquieu: *Persialaisia kirjeitä*. Suomennos, johdanto ja selitykset J. V. Lehtonen, 3. p. Karisto, Hämeenlinna 1988.
- Paavilainen, Marja: Suomen kielen poliittiset sanavarat 1800-luvun puolivälin Suomessa. *Politiikka* 2/1985, 81—92.
- Paavilainen, Marja: Origin and development of Finnish political terminology. Teoksessa Kanerva Jukka & Palonen Kari (eds): *Transformation of ideas on a periphery*, 19—36. FPSA, Helsinki 1987 (a).
- Paavilainen, Marja: Poliitiikan kieli ja kielipolitiikka 1800-luvun Suomessa. *Paradoksi* VIII, 1987 (b), 7—23.
- Pagden, Anthony (ed): *Languages of political theory early-modern Europe*. UP, Cambridge 1987.
- Palonen, Kari: Kääntämisen politiikka ja 'politiikan' kääntäminen. *Paradoksi* VIII, 1987 (a), 25—40.
- Palonen, Kari: Poliitiikan ilmiöt vai politiikan ilmiö? *Politiikka* 4/1987 (b), 305—321.
- Pocock, J. G. A.: *Politics, language and time*. Methuen, London 1972.
- Rousseau, Jean-Jacques: *Du contrat social. Principes du droit politique*. Garnier-Flammarion, Paris 1966 (1762).
- Rousseau, Jean-Jacques: *Yhteiskuntasopimuksesta. Valtio-oikeuden johtavat aatteet*, 2. p., suom. ja johdanto J. V. Lehtonen. Karisto, Hämeenlinna 1988 (1918).
- Szondi, Peter: *Einführung in die literarische Hermeneutik*. Suhrkamp, Frankfurt/M. 1975.